

TN 2024:3 – Hiekkapaperia vai sorkkarautaa teoskynnykselle?

1. Tekijänoikeusneuvoston tapaus ja erimielisyys perusteluista

Tekijänoikeusneuvoston (TN) lausunnossa 2024:3 käsiteltiin kysymystä tatuointikuvan tekijänoikeussuojasta. Kyynärvarren sisäosaan suunniteltua suurehkoa maisemakuvaa pidettiin ilmaisultaan omaperäisenä teoksena. Neuvosto oli lopputuloksen osalta yksimielinen, ja kuvan katsottiin täyttävän tekijänoikeuslaissa tarkoitetut teossuojan edellytykset. Äänestämään neuvosto päätyi kuitenkin noudattamastaan lainopillisesta tavasta perustella kantansa.¹

Vähemmistön eriävä mielipide koski ennen kaikkea Euroopan unionin (EU) oikeuden etusijan huomioon ottamista tekijänoikeuslain tulkinnassa. Se katsoi, että suojan ehtona tulisi itsenäisyyden ja omaperäisyyden sijaan arvioida vain ja ainoastaan omaperäisyyttä, kuten unionin tuomioistuin oli ratkaisukäytännössään tehnyt. Kotimainen tapa arvioida suojan saamisen edellytyksiä eli niin sanotun teoskynnyksen ylittymistä sen perusteella, voisiko kukaan muu samaan työhön ryhtyessään päätyä samaan lopputulokseen, tulisi vähemmistön mukaan niin ikään EU-oikeuteen perustumattomana lopettaa. Vähemmistö olisi luopunut kokonaan myös teoskynnyks-käsitteen käyttämisestä tekijänoikeussuojan kriteereistä puhuttaessa.

Kysymystä teoskynnyksen suhteesta EU-oikeuteen on käsitelty kirjallisuudessa jonkin verran jo ennen tässä tarkasteltavaa tekijänoikeusneuvoston lausuntoa.²

* *Mikko Hoikka*, OTT, toimialajohtaja, Medialiitto.

1. Tekijänoikeusneuvoston lausuntoon 2024:4 sisältyy mutatis mutandis samanlainen eriävä mielipide teoskynnyksen käytöstä perusteluissa. Tässä kommentissa keskitytään yksinkertaisuuden vuoksi lausuntoon 2024:3, mutta sanottu koskee sinänsä yhtä lailla myös ensin mainittua tai myöhempää lausuntoa. Tekijänoikeusneuvoston teoskynnysratkaisujen varsinaiseen aineelliseen sisältöön on yleisesti vaikea ottaa oikeustieteessä kantaa, koska neuvostolla ei ole tapana julkaista lausuntojensa yhteydessä näytteitä tuotoksista, joiden pohjalta se teoskynnystulkintansa esittää. Tekijänoikeusneuvosto antaa tekijänoikeuslain 55 §:n mukaisesti lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Lausunnot eivät ole oikeudellisesti sitovia.
2. Erityisesti Ulla-Maija Mylly, Tekijänoikeuden omaperäisyyden harmonisointi Euroopan unionissa. *Lakimies* 6/2016, s. 907 ja Heidi Härkönen, Onko teoskynnyksellä tulevaisuutta? *IPRinfo* 2/2024 osoitteessa <https://iprinfo.fi/artikkeli/onko-teoskynnyksella-tulevaisuutta/> (vierailtu 5.7.2024). Myllyn artikkelin etenkin anglosaksista oikeutta unionin tuomioistuimen doktriiniin vertaileva näkökulma on sittemmin osin vanhentunut Yhdistyneen kuningaskunnan erottua Euroopan unionin jäsenyydestä. Tekijänoikeusneuvoston ratkaisun jälkeisestä keskustelusta ks. myös Alexander Thesleff, Teoskynnyksen ylittyminen vai teoksena pitäminen? *IPRinfo* 3/2024

2. EU-oikeuden etusijan merkitys tekijänoikeudessa

Äänestyksen mielenkiintoisessa asetelmassa vastakkain olivat pitkäaikainen kansallinen oikeusperinne ja unionin oikeuden etusija. Vaikka myös neuvoston enemmistö siteerasi lausunnossa unionin tuomioistuimen ratkaisuja, se aloitti perustelunsa vakiintuneesta teoskynnyskäsitteestä ja haki EU-sitaateillaan enemminkin tätä perinnettä tukevia argumentteja. Vähemmistö puolestaan olisi aloittanut kirjoittamisen unionin tuomioistuimen linjauksista ja jättänyt vanhan kansallisen terminologian kokonaan toistamatta.

Unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä teoskynnyksen osalta toistaiseksi tärkein linjaus lienee ratkaisussa Painer vuodelta 2011 (C-145/10), joka mainitaan sekä enemmistön lausunnossa että vähemmistön eriävässä mielipiteessä. Etusijaperiaatteen ja teoskynnyksen välistä yhteyttä vahvistaa etenkin ratkaisu Cofemel vuodelta 2019 (C-683/17), jonka vähemmistö ottaa eriävissä mielipiteessään esille.

Vähemmistön esittämä kritiikki on eurooppaoikeuden näkökulmasta lähtökohtaisesti hyvin perusteltua. Enemmistö päätyy esimerkiksi Painer-sitaattinsa jatkoksi toteamaan, että kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys. Näin toki onkin, mikäli ratkaisemisella tarkoitetaan EU-oikeuden teoskynnyskriteerien soveltamista yksittäistapaukseen. Teoskynnyksen kriteerien määrittelyä kansallisesti se ei kuitenkaan tarkoita, vaan teos on unionin oikeuden itsenäinen käsite, jota on tulkittava ja sovellettava yhteinäisesti.³ Vaikka tekijänoikeusneuvostolle jäisi harkintavaltaa sanoittaa ratkaisujaan myös kansallisesta tekijänoikeusperinteestä tutuin termein, johdonmukaisempi esitysjärjestys olisi aloittaa unionin oikeudesta ja edetä neuvoston oman harkintavaltansa rajoissa esittämiin tulkintasääntöihin vasta tämän jälkeen.

Toisaalta eriävä mielipide sisältää myös ilmeisen heikkoja kohtia. Vähemmistö ei ensinnäkään onnistu perustelemaan, miksi unionin oikeuskäytäntö vaatisi myös luopumista teoskynnys-käsitteestä eli miksei myös unionin oikeuden perusteella uudistuvista tekijänoikeussuojan ehdoista voisi käyttää sanaa ”teoskynnys”. Toiseksi se uppoaa vakiintunutta doktriinia kritisoidessaan jostakin syystä tekijänoikeuslain valmisteluaineistoon, esimerkiksi komiteamietintöön yli 70 vuoden takaa, vaikka kritiikin kohteena oleva teoskynnys itsenäisyys- ja omaperäisyyskriteereineen on sittemmin vakiintunut myös korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä.⁴

osoitteessa <https://iprinfo.fi/artikkeli/teoskynnyksen-ylittyminen-vai-teoksena-pitaminen/> (vierailtu 5.7.2024).

3. C-683/17 Cofemel, ECLI:EU:C:2019:721, kohta 29.

4. KKO:n ratkaisut 1988:4; 1988:52; 1988:82; 1989:149; 2003:88; 2005:43; 2008:45; 2018:21; 2023:48.

Kiinnostavinta asiassa on tietenkin mahdollinen aineellisoikeudellinen ero kotimaisen ja eurooppalaisen teoskynnyksen välillä. Näissä tilanteissa tekijänoikeusneuvoston tulee luonnollisesti noudattaa etusijaperiaatetta, kuten vähemmistö eriyvässä mielpiteessään vaatii.

3. Teoskynnys ja itsenäisyyskriteeri sen osana

Teoskynnyksen rinnalla käytetään toisinaan käsitettä teostasoa. Nämä kaksi termiä kytkeytyvät toisiinsa siten, että teostason saavuttaminen tarkoittaa samaa kuin teoskynnyksen ylittäminen. Kynnys on varsin intuitiivinen metafora, ja sitä käytetään usein muuallakin kielessä ilmauksena alarajalle tai vähimmäisarvolle, jota se myös tekijänoikeussuojan osalta tarkoittaa.

”Teoskynnys” on myös sanana lyhyempi kuin vaikkapa ”omaperäisyyskynnys” (ranskaksi ”seuil d’originalité”, englanniksi ”threshold of originality”) ja kuvaa hyvin alaraja-arvioinnin oikeudellista merkitystä, tuotoksen tunnustamista suojaavaksi kohteeksi eli teokseksi. Suomalaisessa terminologiassa teostason korkeus ei ilmeisestikään vaihtelee eri kohteiden välillä vaan niiden kohteiden, jotka teoskynnyksen ovat ylittäneet, ajatellaan sijaitsevan ikään kuin yhdellä ja samalla teostasolla. Sen sijaan teoskynnyksen korkeuden on monesti katsottu vaihtelevan eri teoslajien välillä.⁵

Termien sisältö vaihtelee jonkin verran EU-maasta toiseen. Esimerkiksi saksalainen tekijänoikeusdoktriini ei sisällä varsinaista kynnysmetaforaa lainkaan, ja sen mukainen teos- eli luomustasokin (Gestaltungshöhe, joskus myös Schöpfungshöhe) ymmärretään yhden tason sijaan portaattomana suureena: mitä enemmän yksilöllisiä ja omaperäisiä ilmaisuelementtejä teos sisältää, sitä korkeampi sen luomistaso on ja sitä vahvempaa suoja se saa esimerkiksi jäljitelmiä vastaan.⁶ Vaikka luomustaso ei ole suomalaisen teostason tapaan vaakasuora, sillä on tietysti miniminsä, jossa tekijänoikeussuojan vähimmäisedellytykset juuri ja juuri täyttyvät ja tarkasteltua tuotosta pidetään edes jossakin laajuudessa tekijänoikeuden suojaamana teoksena. Tämä luomustason minimipiste voidaan jotakuinkin rinnastaa suomalaisen perinteen teoskynnykseen.

”Omaperäisyys” on varmastikin termi, joka paitsi kohtuullisen hyvin kiteyttää unionin tuomioistuimen tähänastisia ratkaisuja myös laajasti yhdistää eu-

5. Esim. TN 2017:7.

6. Ajattelutapaa on havainnollistettu hyvin esimerkiksi Berliinin kamarioikeuden ratkaisussa 5 U 4831/00, 26.9.2000, johon palataan vielä jäljempänä. Luomustason minimiin viitataan toisinaan termillä ”kleine Münze”, jolla tarkoitetaan, että kohde voisi periaatteessa olla syntyprosessinsa perusteella tekijänoikeuden suojaama mutta että sen suojaulottuvuudet jäävät käytännössä nolaa sen liian matalan luomustason vuoksi.

rooppalaisia tekijänoikeusperinteitä. ”Itsenäisyys” sen sijaan vaikuttaa olevan puhtaasti kotimaista alkuperää, ja on varmasti relevantti kysymys arvioida, sisältykö se osana eurooppalaiseen omaperäisyyskäsitteeseen vai asetetaanko sillä kansallinen, etusijaperiaatteen vastainen lisäehto tekijänoikeussuojalle.

Unionin tuomioistuimen mukaan teossuoja edellyttää, että on olemassa kohde, joka on omaperäinen siinä mielessä, että se on tekijälleen ominainen henkinen luomus (*une création intellectuelle propre à son auteur*), ja teossuoja koskee ainoastaan tätä luomusta ilmaisevia elementtejä (*éléments qui sont l'expression d'une telle création*).⁷ Omaperäisyyden välttämätön ja riittävä ehto puolestaan on, että luomus heijastaa tekijänsä yksilöllisyyttä (*personnalité*) ja tuo esille tämän vapaita ja luovia valintoja (*choix libres et créatifs*).⁸

Korkein oikeus ei puolestaan ratkaisukäytännössään erottele itsenäisyyttä ja omaperäisyyttä toisistaan vaan käsittelee sanaparia ennemminkin yhtenä entiteettinä.⁹ Kyse ei siten välttämättä ole varsinaisesti kahdesta teoskriteeristä vaan ainoastaan kahdesta toisiaan täsmentävästä termistä. Myös esimerkiksi Kieli-toimiston sanakirjassa ”itsenäinen” mainitaan yhtenä adjektiivia ”omaperäinen” selittävänä sanana.

Itsenäisyyden voidaan toisaalta ehkä ajatella täydentävän omaperäisyyttä siten, että omaperäinenkin tuotos ei ylitä teoskynnystä, mikäli omaperäisenä valintana on ainoastaan seurata jonkun toisen antamaa mallia. Toisaalta itsenäisyydellä voidaan osaltaan viitata myös siihen, että teoksen on oltava jollakin tavalla erotettavissa ja rajattavissa ympäristöstään, mikä rinnastuu unionin tuomioistuimen vaatimukseen suojattavan kohteen olemassaolosta. Pelkkä luova tapa toimia tai elää ei sellaisenaan saa tekijänoikeussuojaa, vaan teoksen on oltava tavalla tai toisella rajattavissa oleva eli tässäkin mielessä itsenäinen luovan ilmaisun ilmentymä.

Itsenäisyysvaatimuksen voidaan näistä lähtökohdista varsin helposti katsoa sisältyvän myös eurooppalaiseen teoskynnykseen. Unionin tuomioistuimen mukaan tekijänoikeussuoja kohdistuu aina ilmaisun elementteihin, joiden on oltava erotettavissa olemassa olevana luomuksena, jonka puolestaan on oltava ominainen nimenomaan tekijälleen eikä kenelle tahansa. Se, että suojattavan teoksen on tuotava esiin nimenomaan tekijänsä vapaita ja luovia valintoja, edellyttää niin ikään itsenäisyyttä suhteessa mahdollisiin malleihin.

7. Cofemel, kohta 29. Unionin tuomioistuimen ratkaisujen suomenkielisissä versioissa puhutaan tekijän henkisestä luomustyöstä, jota sanamuotoa myös tekijänoikeusneuvosto lausunnossaan käyttää. Työn käsite ei kuitenkaan sisälly tuomioistuimen alkuperäisiin ranskankielisiin versioihin, eikä teoskriteereissä siten liene ollut tarkoitus painottaa luomuksen aikaansaamiseksi tarvittavaa työpanosta tai vaivaa vaan ennemminkin lopputuloksen ainutlaatuisuutta syntyprosessista riippumatta. Vrt. myös Härkönen 2024.

8. Cofemel, kohta 30 viitaten Painer-ratkaisuun, ECLI:EU:C:2011:798.

9. Ks. edellä alaviitteessä 4 listattu KKO:n ratkaisukäytäntö.

EU-oikeus ei siten näyttäisi edellyttävän itsenäisyyskriteeristä luopumista vaan ennemminkin asettavan tekijänoikeussuojalle ehtoja, jotka voidaan edelleen nimetä ”itsenäisyydeksi” ja ”omaperäisyydeksi”.¹⁰ Tässä suhteessa suomalainen ja eurooppalainen teoskynnys on varsin hyvin linjassa keskenään eikä etusijaperiaate edellytä aineellista poikkeamista aikaisemmasta doktriinista. Kyse on siis ennemminkin siitä, miten etusija ilmenee tuomioistuimen tai tekijänoikeusneuvoston tavasta kirjoittaa perusteluja.

4. Kaksoisluomukset, omaperäisyys ja ainutlaatuisuus

Toinen eriävässä mielipiteessä esiin otettu ristiriita tai jännite kotimaisen perinteen ja EU-oikeuden välillä liittyy niin sanottuihin kaksoisluomustilanteisiin sekä perinteiseen tulkintasääntöön, joka liittyy omaperäisyyden ainutlaatuisuuteen. Korkein oikeus on ratkaisussaan ilmaissut tulkintasäännön siten, että teoskynnyn katsotaan yleensä ylittyvän, jos kukaan muu kuin tekijä ei vastaavaan työhön ryhtyessään päätyisi samanlaiseen lopputulokseen.¹¹ Tekijänoikeusneuvoston vähemmistö kutsuu tätä mielipiteessään kaksoisluomisen kieltäväksi tulkinnaksi.

Kaksoisluomisella eli rinnakkaisluomisella tarkoitetaan tilannetta, jossa kaksi tekijää päätyy toisistaan riippumatta luomaan olennaisilta osiltaan samanlaiset teokset. Tällöin teokset eivät ole kopioita toisistaan mutta ne sisältävät teoskynnyn ylittävän määrän toisiaan vastaavia ilmaisuelementtejä. Suomalaisesta oikeuskäytännöstä ei tunneta yhtään kaksoisluomustapausta, ja ne ovat harvinaisia myös kansainvälisesti. Suurimmassa osassa näistä harvoistakin kyse on musiikkiteoksista ja tyyppillisesti niissä arvioidaan etenkin näyttökysymyksiä siitä, onko lopulta kyse aidosta kaksoisluomisesta vai onko myöhemmän teoksen tekijä kuullut, vähintään alitajuisesti muistanut ja sitten toisintanut kuulemansa aiemman teoksen.

Hyvä vertailukohta tatuointikuvatapaukseen voisi kuitenkin olla Berliinin osavaltion kamarioikeuden vuoden 2000 ratkaisu kahdesta kuvateoksesta, joissa molemmissa yhdisteltiin Saksan ja Israelin lippujen kuvioita ja värejä keskenään.¹² Paitsi että teoksia yhdisti idea lippuaiheiden yhdistelemisestä, myös monet teosten ilmaisutavat, kuten valitut mittasuhteet, olivat pitkälti yhteneviä. Tuomioistuin piti tästä huolimatta todennäköisenä, ettei myöhemmän teoksen tekijä ollut tuntenut aikaisempaa teosta, ja katsoi käsillä olevan harvinaisen

10. Ks. myös Härkönen 2024.

11. KKO 2005:43, kohta 4.

12. Kammergericht Berlin, 5 U 4831/00, 26.9.2000.

mutta mahdollisen kaksoisluomustilanteen. Se ei pitänyt kummankaan teoksen luomustasoa erityisen korkeana eikä tämän vuoksi aikaisemman teoksen suojaolttuvuutta jälkimmäistä vastaan erityisen laajana, mutta yhtä kaikki se katsoi molempien teosten saavan suojaa toisistaan riippumatta. Ainakaan tässä tapauksessa tekijänoikeussuojaa ei siten estänyt se, että toinen tekijä tosiasiallisesti oli vastaavaan työhön ryhtyessään päätenyt samanlaiseen lopputulokseen.

Esimerkki päinvastaisesta tulkinnasta sen sijaan näyttäisi löytyvän tapauksesta Mio (C-580/23), jota koskeva ennakkoratkaisupyyntö on parhaillaan unionin tuomioistuimen käsittelyssä. Ruotsalaisen Svean hovioikeuden kysymykset koskevat käyttötaiteen tuotteen, tarkemmin sanottuna ruokapöydän, tekijänoikeussuojaa, ja yksi kysymyksistä koskee nimenomaan kaksoisluomustilannetta.¹³ Pyytäessään EU-tulkintaa hovioikeus toteaa taustaksi Ruotsin oikeudessa tähän asti sovelletun kaksoisluomisen kriteerin tarkoittavan sitä, ettei tuote ylitä teoskynnystä, jos siitä on mahdollista tehdä itsenäinen kaksoisluomus. Tämä toteamus on kategorisempi versio edellä lainatusta Suomen korkeimman oikeuden sanamuodosta.

Nämä esimerkit osoittavat yhtäältä, että kaksoisluomuskriteeriä on todennäköisesti jo sovellettu Euroopassa vastakkaisin lopputuloksin ja ettei asia ole harmonisointinäkökulmasta ainoastaan teoreettinen. Toisaalta unionin tuomioistuimen voi ennakoida joutuvan doktriiniaan ainakin tältä osin tulevaisuudessa täsmentämään.

Suoraa ristiriitaa tähänastisten EU-oikeuden tulkintojen ja suomalaisen tulkintasäännön välillä ei kaksoisluomuskysymyksessä ole, ainakaan jos sääntö ilmaistaan korkeimman oikeuden edellä lainatussa ehdollisessa sanamuodossa: teoskynnyn katsotaan siis yleensä ylittyvän, jos kukaan muu kuin tekijä ei vastaavaan työhön ryhtyessään päätyisi samanlaiseen lopputulokseen.¹⁴ Kaksoisluomisen mahdottomuutta ei tässä aseteta välttämättömäksi eikä edes riittäväksi ehdoksi tekijänoikeussuojalle vaan ainutlaatuisuuden todetaan ainoastaan yleisellä tasolla korreloivan omaperäisyyden kanssa. Silloinkin kun aitoja kaksoisluomustilanteita pidetään mahdollisina, niitä pidetään vakiintuneesti erittäin harvinaisina. Silloin kun kaksoisluomusta ei osata kuvitella, teoskynnys tavallisimmin ylittyy mutta ei tällöinkään ehdoitta.

On varsin vaikea ajatella omaperäisyyttä ilman pitkälle menevää ainutlaatuisuutta. Juuri tästä syystä kaksoisluomustilanteita on pidetty hyvin poikkeuksellisina. Tilanteissa, joissa esineen käyttötarkoitus jättää luovuudelle vain vähän tilaa ja joissa päätyminen samanlaisiin lopputuloksiin on siten todennäköisempää,

13. Ennakkoratkaisupyyntöön kysymys 19. Mio-tapauksen ennakkoratkaisupyyntöön kysymykset ovat yleisemminkin omiaan pakottamaan unionin tuomioistuinta selkeyttämään tähänastista teoskynnysdoktriinia. Tämä voisi helpottaa myös tekijänoikeusneuvoston tehtävää siteerata sitä täsmällisesti ja etusijaperiaatteen edellyttämällä tavalla.

14. Ks. myös Thesleff 2024.

on pääsääntöisesti hyväksyttävä, ettei teoskynnystä voida ylittää eikä tekijänoikeussuojaa saada.

5. Päätelmä

Kuten edellä on jo todettu, tekijänoikeusneuvoston vähemmistö ansaitsee tunnustuksen esittämästään kritiikistä. Pitkällä aikavälillä ei ole kestävää, että teoskynnyksen kriteerit nojautuvat ensisijaisesti kansalliseen perinteeseen ja unionin tuomioistuimen linjaukset tyydytään tulkitsemaan tämän kanssa riittävän yhteensopiviksi. Etusijaperiaatteen olisi hyvä ilmetä tekijänoikeusneuvoston lausunnoista, vaikka se tuottaisikin epäjatkuvuuskohdan perusteluissa noudatettuun retoriikkaan. Tähänastiset unionin tuomioistuimen ratkaisut eivät näyttäisi vaativan varsinaista aineellisoikeudellista teoskynnyksen remonttia, mutta myös tulevaan harmonisointiin olisi hyvä varautua kehittämällä perustelutapaa suuntaan, jossa etusijaperiaate on asianmukaisesti otettu huomioon.

”Teoskynnys” terminä voi edellä sanotusta huolimatta olla jatkossakin käyttökelpoinen. Mahdotonta ei liene edes se, että myös unionin tuomioistuin tulee sitä doktriiniaan kehittäessään myöhemmin käyttäneeksi. Tekijänoikeusneuvoston oma pitkäaikainen tulkintaperinne ei muutenkaan kuulu jätelavalle vaan kaipaa ennemminkin entistä oikeampaa asemointia tekijänoikeusjärjestelmän sisällä.

Mikko Hoikka